

УДК 342.7

Ковальська А.С.

студ. гр. Ю-112 НУ «Запорізька політехніка»

ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СУСПІЛЬСТВА У ЗАГАЛЬНІЙ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ

Права і свободи людини є основоположними цінностями будь-якого цивілізованого суспільства. Вони забезпечують гідне існування людини, її всебічний розвиток і самореалізацію. Актуальність дослідження зумовлене, зокрема, численними викликами та змінами в правовій, політичній та соціальній сферах. Презумпція невинуватості, як один з основоположних принципів кримінального судочинства, забезпечує справедливість, захист людини і громадянина від неправомірних засуджень. Варто зауважити, що розглядуваний принцип визначає правовий статус обвинуваченого як суб'єкту не лише в рамках кримінального процесу, але й у всіх суспільних відносинах.

Невиконання принципу презумпції невинуватості становить не лише порушення прав та законних інтересів підозрюваних і обвинувачених у вчиненні злочинів, але й має глибокий вплив на один із основних принципів юридичної системи - повагу до честі і гідності особи. Це порушення, як наслідок, не лише підриває авторитет органів слідства, прокуратури і суду, але і сприяє виникненню соціальної упередженості та недовіри до правової системи та держави в цілому. Аналіз цього явища у науковому контексті дозволить розглянути його вплив на засади правової справедливості та розкрити механізми, які можуть виникнути внаслідок недотримання принципу презумпції

невинуватості, спрямовані на забезпечення чесності та ефективності судового процесу.

Один із найважливіших документів, який закріплює принцип презумпції невинуватості, є Загальна декларація прав людини (далі – Декларація), прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Прийняття цього документу відобразило глобальну потребу у створенні універсальних стандартів захисту прав людини та послужило важливим етапом у розвитку міжнародного права.

Декларація визначає основні права та свободи, які гарантуються кожній людині, включаючи принцип презумпції невинуватості, згідно з яким кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту [1]. Як слушно зауважує Тертишник В.М., обов'язок посадових осіб будь-якої з гілок влади забезпечувати поводження з обвинувачуваним, як із невинуватою особою, доки її вина у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили [2, с. 121].

Ефективна реалізація зазначеної вище статті Декларації свідчить про те, що усі обвинувачені мають право на справедливий судовий процес, де їхні права будуть захищені, а винність встановлена чітко та об'єктивно. Ця засада виступає своєрідним щитом, що захищає особу від передчасного обвинувачення та подальшої публічної дискредитації, зберігаючи, таким чином, її честь та гідність. Відповідно до цього можна логічно припустити, що недотримання принципу презумпції невинуватості спричинятиме суттєві наслідки. Зокрема, це можуть бути як неправомірні засудження та покарання обвинувачених, так і тяжкий психологічний стан, емоційні труднощі та навіть втрата самовизначення, спричинені публічним засудженням, тощо.

В якості прикладу можна розглянути справу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі - Уповноваженого) Л.Денисової з її щорічної доповіді 2021 року щодо військовослужбовця Віталія Марківа, якого було заарештовано в Італії за підозрою у причетності до вбивства. Внаслідок спільних зусиль Президента України, МВС, МЗС та Уповноваженого 03.11.2020 Міланський апеляційний суд виніс виправдувальний вирок у справі В.Марківа. На сьогодні українець не лише повернувся на Батьківщину, а й поновився на військовій службі [3, с. 115]. Ця справа віддзеркалює значущість дотримання принципу презумпції невинуватості. У цьому контексті порушення прав

громадянина були реабілітовані завдяки оперативній реакції вищих посадових осіб, що слугує ілюстрацією ефективної реалізації досліджуваної засади правового суспільства.

Розглядаючи важливість цієї засади, вважаємо за необхідне проаналізувати вплив розвитку суспільства на її реалізацію. Так, перед правом, в умовах стрімкого технологічного процесу і глобалізації, постають нові завдання. Враховуючи поточний стан суспільства, можна сформулювати наступні виклики: 1) Використання цифрових технологій у судочинстві, що змінюють умови дотримання презумпції невинуватості, зокрема, породжує постають питання про захист приватності та надійності використовуваних електронних доказів; 2) Посилення воєнних конфліктів, що створює тиск на діяльність апарату держави, зокрема, правоохоронних органів, судових інстанцій, тощо, а також обмежує доступ до гарантованого юридичного захисту; 3) Питання екстрадиції, що зумовлюють необхідність в уніфікації правових стандартів для забезпечення рівнозначного забезпечення справедливості, визначенню чітких правил регулювання процесу передачі осіб між державами; 4) Вплив засобів масової інформації на громадську думку. Сучасне інформаційне суспільство ставить під великий психологічний тиск осіб, які перебувають під судовим розглядом, оскільки громадська думка та засоби масової інформації можуть створити негативний образ ще до винесення судового вироку.

Вважаємо за доцільне запропонувати наступні рекомендації щодо ефективної реалізації презумпції невинуватості для забезпечення кращого захисту прав людини, її честі та гідності: 1) Важливо впроваджувати стандарти та етичні норми для висвітлювання об'єктивної інформації у засобах масової інформації, щоб уникнути необгрунтованого публічного осуду та стигматизації підозрюваних, врегульовуючи, таким чином, становлення громадської думки; 2) Підвищення правосвідомості громадян, шляхом створення програм освіти в загальноосвітніх та спеціальних навчальних закладах, що сприятиме більш свідомому ставленню суспільства до прав обвинувачених; 3) Реформування судової системи, що включатиме використання передових технологій та методів розслідувань, може забезпечити ефективну та швидку реакцію на розгляд справ. Це допомагатиме уникненню затримок та забезпечуванню справедливого судового процесу. Це може включати в себе школи для суддів та прокурорів, розробку критеріїв визначення обвинувачення та зміцнення прав захисту, тощо; 4) Зміцнення міжнародної співпраці та обміну найкращими практиками в сфері кримінального правосуддя сприятиме

впровадженню стандартів презумпції невинуватості на глобальному рівні. Цей перелік можна продовжувати.

Підбиваючи підсумки вважаємо за потрібне погодитися із висновком Сизої Н.П. та Матохнюка О.Д., які зазначають, що презумпція невинуватості має призначенням запобігати необґрунтованим звинуваченням у вчиненні злочину та формуванню громадської думки щодо винуватості особи за відсутності обвинувального вироку суду, що набрав законної сили. Слідчі та судові рішення, крім обвинувального вироку, не повинні містити тверджень щодо винуватості особи у вчиненні злочину [4, с. 42]. Для забезпечення кращого захисту прав і гідності людини важливо підвищувати доступність правової допомоги, уникати політизації судових рішень, проводити реформи судової системи та впроваджувати програми освіти про принципи презумпції невинуватості. Міжнародна співпраця також є ключовим елементом для уніфікації стандартів і вироблення спільних підходів до реалізації цієї принципово важливої засади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголош. резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 03.12.2023).

2. Тертишник В.М. Презумпція невинуватості: інтегральна правнича засада та її застосування у разі виконання функцій захисту. Правова позиція. 2018. № 1 (20).

3. Щорічна доповідь Уповноваженого ВРУ з прав людини за 2020 рік. URL: <http://surl.li/bwvdz> (дата звернення: 03.12.2023).

4. Сиза Н.П., Матохнюк О.Д. Презумпція невинуватості як складова права на справедливий суд у практиці Європейського суду з прав людини. Правова єдність. 2018. № 3